

Az egri katolikus sajtó a két világháború között

„A háborút nem hadseregünk veszette el, hanem a sajtó; a forradalmat nem a magyar nép csinálta, hanem a nyakán élősködő sajtó; az országot az oláhnak-szerbnek-csehnek nem katonáink adták át, hanem a sajtó; a bolsevizmus terrorját nem magyarok készítették elő, hanem a budapesti sajtó”¹ – írta 1921-ben a Bangha Béla² jezsuita páter által megindított katolikus lapkiadó vállalkozás, a Központi Sajtóvállalat³ egyik napilapja. Ez a vélekedés jól jelzi, hogy az egyházi véleményformálók az első világháború után – teljes összhangban a kortárs világi véleményformálókkal⁴ – milyen komoly jelentőséget, társadalmi tudatformáló erőt tulajdonítottak a sajtónak. Ennek a felfogásnak a logikus következményeként a Horthy-korban a katolicizmus elitje tovább fokozta a már a dualizmus korában megkezdett erőfeszítéseit⁵ a hívek tömegeivel és az egész társadalommal fenntartott kommunikáció megújítására, annak reményében, hogy ezzel elejét veheti egy újabb, a Tanácsköztársaság uralmához hasonló „történelmi kisiklásnak”.

Jelen tanulmányban azt szeretném bemutatni, hogy ezek a törekvések hogyan jelentkeztek Egerben. Először röviden ismertetem az 1919-es Tanácsköztársaság és az azt követő ellenforradalmi korszak legfőbb jellegzetességeit, majd a korszak egyik legfontosabb egyházi orgánumának, a havonta megjelenő *Egri Kath. Egyházi Tudósítónak* a példáját vizsgálom meg.

Sajtóviszonyok Egerben a Tanácsköztársaság alatt és után

A Tanácsköztársaság 1919 júniusában elfogadott alkotmánya csak a dolgozók számára tette lehetővé véleményük szabad kinyilvánítását, valamint minden nyomtatvány kiadásának jogát a munkásságra – vagyis a proletárdiktatúrára – ruházta.⁶ Az alkotmány ezzel lényegében csupán a sajtóélet kezdettől gyakorolt államosítását rögzítette. A sajtóügyeket eleinte a március 25-én megalakult Sajtódirektórium intézte, amelynek szerepét április 30-án a Szellemi Termékek Országos Tanácsa vette át.⁷ A rendszer

¹ Tudományos munkatárs, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont. E-mail: klestenitz.tibor@btk.mta.hu. A tanulmány elkészítését a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság támogatta.

² *A budapesti sajtó*. Új Nemzedék, 1921. február 8. 1. Bangha Béla (1880–1940): jezsuita szerzetes, hitszónok, közíró, számos sajtóorgánom, így a Mária-kongregáció és a Magyar Kultúra szerkesztője, a Központi Sajtóvállalat alapítója.

³ A vállalat történetéről részletesen KLESTENITZ 2013.

⁴ SIPOS 2011. 43–57.

⁵ KÓSA 1993. 107.

⁶ BUZINKAY 1994. 178.

⁷ BUZINKAY 1994. 202.

egyik hivatalos kiadványa nyíltan kimondta: „*Forradalmi időben, amikor a harc életre-halálra megy, az ellenségtől el kell venni a fegyvereit. Ilyen fegyver a sajtó, az egyesülés és a gyülekezés szabadsága. A proletárállamnak ellensége a burzsoázia, a burzsoáziától tehát el kell venni sajtóját, egyesületét, gyülekezeteit.*”⁸ Ennek megfelelően a Sajtódirektórium első intézkedése március 25-én a leginkább „reakciós”-nak ítélet tíz lap felszámolása volt, köztük a katolikus kézben lévő *Alkotmányé* és a *Neue Posté*. Két nap múlva ugyanerre a sorsra jutott Bangha Béla folyóirata, a *Magyar Kultúra*, illetve a Központi Sajtóvállalat periodikája, az *Új Nemzedék*.⁹ A proletárdiktatúra tehát már márciusban betiltotta az országos katolikus sajtótermékek többségét, az egyházi lapvállalkozások vagyont pedig államosította. Az elkobzott vagyont részben antiklerikális, ateista agitációs iratok kiadására fordították, az ekkoriban kiadott 179 agitációs füzet közül 15–16 kimondottan vallási tárgyú irat volt.¹⁰ A hatalom emellett lefoglalta a „reakciós, klerikális és ponyvairodalom” termékeit, a „klerikális”-nak minősített könyvkereskedésekben pedig párt- és agitációs iratok árusítását határozta el.¹¹

Az új rezsim korlátozó intézkedéseinek hatását azonnal megérezte az *Egri Katolikus Tudósító* is, amelyet 1916 óta jelentetett meg az Egri Hitbuzgalmi Egyesületek Vezérlő Bizottsága. A periodika megindulásában nagy szerepet játszottak az első világháborús frontország növekvő társadalmi feszültségei, amelyek tudatosították a klérusban a néphangulat tartós és hatékony befolyásolásának szükségességét.¹² A folyóirat állandó rovatai jól jelzik a szorosan vett egyházas, hitéleti irányultság, illetve a közéleti szerepvállalás együttes jelenlétét. Az előbbi funkciót elsősorban az igemagyarázatokat nyújtó *Evangélium*, valamint a *Hitélet városunkban* és az *Ünnepünk e hónapban* című rovatok szolgálták, az utóbbit a többnyire népies hangvételű, párbeszéd-szerű formában megírt történeteket közlő *Hitünk pajzsa*, valamint az *Egyesületi Élet* és *Társadalmi Élet* című rovatok képviselték.¹³

Az 1919. áprilisi szám már összeállt, amikor megjelentek a Pétery (ekkor még Petro) József¹⁴ által vezetett szerkesztőségben az új rendszer cenzorai, akik háromszor írárták át az anyagot, úgy, hogy az utolsó változatban – egy szemtanú leírása szerint – szinte már csak a miserendet volt szabad közölni. Egy bizottság leltározta a szerkesztőség házi pénztárát, amelyből ezután a munkatársak nem költhettek engedély nélkül. Nem sokkal később két budapesti detektív jelent meg, hogy átolvassa a kéziratokat, munkájuk következtében a szerkesztő egy régebbi, a lap fejléces papírára írt levélért

⁸ A Közoktatásügyi Népbiztosság Mit adott a forradalom? című kiadványát idézi: PAÁL 2015. 48.

⁹ JÓZSEF 1969. 52.

¹⁰ GERGELY 1977. 109.

¹¹ MNL OL K 148603. f. 21. ó. e. Jegyzőkönyv a Szocializálási Bizottság könyvkiadói és kereskedelmi alosztályának üléséről 1919. április 2.

¹² Ennek háttéréről legújabban lásd: KLESTENITZ 2015. 340–349.

¹³ A Tudósító indulásáról részletesen lásd: KLESTENITZ Tibor: Az egri főegyházmege katolikus sajtója a dualizmus korában. Megjelenés alatt.

¹⁴ Pétery (1939-ig Petro) József (1890–1967): megyéspüspök. 1912-ben szentelték pappá, az egri papnevelde dogmatikatanára, 1938-tól kanonok. 1942-ben váci megyéspüspökké nevezték ki.

forradalmi törvényszék elé került.¹⁵ Az ellenőrző bizottság egy „társszerkesztőt” is kinevezett a lap élére az egyik érseki liceumi nyomdász személyében, aki azonban egy későbbi visszaemlékezés szerint „dicséretre méltó becsületességgel” viselkedett.¹⁶ A *Tudósító* májusi száma ugyan még megjelenhetett, de már csak nyolc oldalon. Ez volt az utolsó lapszám a kommün hónapjaiban.

Az újrakezdés 1919 szeptemberében jött el, amikor Petro József a frissen nagy népszerűsége szert tevő keresztény–nemzeti eszmekör¹⁷ jegyében hirdetett új programot. Két fő közéleti követelést fogalmazott meg: elsősorban azt, hogy „*a keresztény Magyarországon a sajtó keresztény és magyar legyen*”. Csupán másodsorban követelte azt, hogy a hívek végre szervezzék meg önmagukat a közéletben és a politikában, hiszen: „*Csak szervezett, egységes erővel lehet egy országot a jó irányban megtartani. Szervezettség nélkül visszaesünk a régi utálatos, anyámasszonykodó sopánkodásba [...] Jegyezzük meg jól, hogy »ez a harc lesz a végső«*”¹⁸

A *Tudósító* a sajtókérdésben a Horthy Miklós Nemzeti Hadseregének ellenőrzése alatt álló Dunántúl példáját dicsérte, és a Pehm – Mindszenty – József által szerkesztett *Zalamegyei Újság* egyik számára hivatkozott, amely szerint a helyi kormánybiztosság nem engedte terjeszteni a megítélése szerint osztálygyűlöletre, vallástalanságra bujtogató, „destruktív” fővárosi lapokat.¹⁹ Egerben azonban hasonlóról szó sem lehetett, hiszen a város ekkor román megszállás alatt állt, az itt kiadott sajtótermékek pedig katonai cenzúrán estek keresztül. Egy alkalommal még a *Tudósító* munkatársai is összeütközésbe kerültek a cenzúrával, noha a szerkesztőség tudatosan a politikai kérdések kerülésére, illetve „a román büszkeség” kíméletére törekedett. A szeptemberi szám egyik cikkének megfogalmazása viszont, miszerint „elvégre is 19 millió magyar lakja ezt a földet”, kiváltotta a román cenzor nemtetszését, aki erélyesen tiltakozott a „soviniszta írásmód” ellen. Ezért a lap szerzője végül 19 helyett 10 milliót írt, így a cikk megjelenhetett.²⁰

Pétery felhívása a sajtó ügyében nyitott kapukat döngetett, hiszen helyi szinten ekkor már két fontos kezdeményezés is megtörtént. Az első az *Egri Népiújság* című politikai napilap megjelenése volt augusztus 7-től, amely a Liceumi Nyomda kiadásában, Breznay Imre,²¹ érseki tanítóképzési tanár szerkesztésében készült. A lap ekkor elsődleges fontosságú társadalmi feladatot látott el, hiszen a rendkívüli politikai körülmények óriási hírigényt keltettek, a biztos információk hiánya pedig jó táptalajt jelentett a rémhírek terjedése számára. Ezt jelzi, hogy a megszálló román hadsereg augusz-

¹⁵ *Mi történt a Tudósítóval a bolsevizmus alatt?* Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1919. szeptember. 95.

¹⁶ FARKAS 1926. 18.

¹⁷ Bangha Béla ekkoriban például arról írt naplójában, hogy „az óriási »keresztény« fellendülés már szinte zavart kelt.” NYISZTOR 1941. 258.

¹⁸ DR. PETRO 1919. 88.

¹⁹ *Túladunán tilos a kútmérgezés.* Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1919. november. 127. Mindszenty korabeli sajtóügyi nézetéről lásd: KLESTENITZ 2015. 763–769.

²⁰ *A román tiszt és a Tudósító.* Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1919. december. 145.

²¹ Breznay Imre (1870–1944): pedagógus, helytörténész. 1895-ben lett az egri tanítóképző tanára, 1924-től címzetes igazgatója. Számos társadalmi egyesület vezetője, sajtótermékek szerkesztője volt.

tusban két férfit 25–25 botütésre ítélt rémhírterjesztésért. Az ítéletet nyilvánosan, a város piacán hajtották végre.²²

Noha Breznay Imre szerkesztőt – a *Miért van szükség a vallásos és hazafias nevelésre* című hitvédelmi röpirata miatt, amely éppen március 22-én jelent meg – a Tanácsköztársaság májusban (mások mellett Szmrecsányi Lajos²³ érsek társaságában) túszként letartóztatta,²⁴ a proletárdiktatúra bukása után az *Egri Népiújság*ban mégis arra figyelmeztetett, hogy az ellenforradalom nem épülhet elnyomásra: „Sohasem hirdetünk e lap hasábjain gyűlöletet és bosszút, legfeljebb igazságos ítéletet kívánunk és követelünk. Nem erőszakkal akarunk hódítani, nem a megfélemlítéssel dolgozni, hanem azt akarjuk, hogy meggyőzéssel nyerjük meg a lelkeket. [...] Azt akarjuk, hogy mindenki meggyőződésből alapozza jövőnk országunkat a vallásosságra és a hazafias érzületre.”²⁵ Ezt a határozott elvi irányvetést a szerkesztőség már másnap megismételte, egy olvasói kérdésre válaszként határozottan leszögezve: A lap kitart programja mellett. „Az *Egri Népiújság* tollát mindig csak a szeretet fogja vezetni és sohasem a gyűlölet [...] Lapunk hangja pedig mindenkor olyan lesz, aminőnek Kemény Zsigmond báró, a magyar hírlapírás fejedelme, az ő finom ízlésével megszabta”²⁶

Álláspontját a későbbiek során a szerkesztőség többször is megerősítette, és lehetőség szerint igyekezett mérsékletre inteni a középosztály bosszúszomjas tagjait. Így például, amikor vita alakult ki a Tanácsköztársaság röpiratainak sorsáról, a szerkesztőség örömmel üdvözölte azt a döntést, hogy a röpiratokat egyszerűen zúzdába küldik – az eredeti terv helyett, amely nyilvános könyvégetést irányzott volna elő.²⁷ A szélsőséges ébredő magyarok egri gyűlése kapcsán a lap nehezményezte a durva hangvételt, bár azt a történelmi események szükségszerű folyamányának ítélte.²⁸ Sőt a lap szerzői még arra is képesek voltak, hogy szelíd öniróniával tekintsenek a viharos közelmúltra. Megírták például, hogy Egerben hírek keringenek arról a 100–150 nevet tartalmazó listáról, amelyen a helyi kommunisták a rendszerre nézve veszélyesnek tartott, kivégzendő polgárokat írták össze. Ezt állítólag többen is látták, azonban mindannyian határozottan állították, hogy a saját nevük állt a második helyen. Az újságíró örömtelnek tartotta, hogy egyetlen pletykálkodó sem merte önmagát sorolni az első helyre, de kijelentette, míg nem látta a maga szemével a listát, nem hisz a létezésében.²⁹

Az *Egri Népiújság* tehát általában véve a társadalmi megbékélés szükségességét hirdette, ugyanakkor a sajtó kérdésében fokozott óvatosságra intette olvasóit – a háborús összeomlásért és a forradalmakért, a népszerű keresztény–nemzeti szólamokkal

²² *Botozás a piacon*. Egri Népiújság, 1919. augusztus 17. 2.

²³ Szmrecsányi Lajos (1851–1943): érsek. 1873-ban szentelték pappá, 1897-ben kanonok, 1912-ben egri érsek lett.

²⁴ SZÜGYI TRAJTLER 1944. 15.

²⁵ Egri Népiújság, 1919. augusztus 7. 1.

²⁶ *Szerkesztői üzenet*. Egri Népiújság, 1919. augusztus 8. 2.

²⁷ *A kommunizmus szellemi termékeit*. Egri Népiújság, 1919. augusztus 17. 2.

²⁸ *Az Ébredő Magyarok*. Egri Népiújság, 1919. szeptember 10. 2.

²⁹ *A lista*. Egri Népiújság, 1919. szeptember 18. 1.

összhangban,³⁰ ez a lap is a „destruktív” sajtót tette felelőssé. Ezért a társadalmat önvédelmi intézkedésekre sarkallta, például azt kérte a keresztény szülőktől, ne engedjék meg gyermekeiknek, hogy rikkancsként munkát vállalva az „ellenség” lapjait árúítsák.³¹ Ez és a hasonló felhívások az országos szociáldemokrata sajtó figyelmét is felkeltették: A *Népszava* többször is hivatkozott az *Egri Népiújságra* mint Friedrich István³² miniszterelnök ellenforradalmi irányzatának kiszolgálójára, amely szerint a *Népszava* olvasói „megint a bolsevizmus mérgeét szívják magukba”³³, és úgy vélte, a lap felhívásaiból „kibőg a hóhérkedvű fenyegetődzés, de az őrzőngő fölismerés is, hogy a *Népszavát* olvassák, intelmeit hallgatják”.³⁴

A másik fontos kezdeményezés az Egri Keresztény Sajtószövetkezet megalakítása volt, amelynek azt tűzte ki célként, hogy gondoskodjon a megbízhatónak ítélt, keresztény lapok terjesztéséről. Ennek érdekében a vállalkozás megvásárolt egy könyvkereskedést, de kiadói tevékenységet is folytatott, elsősorban az alsóbb társadalmi rétegek felvilágosítására törekvő népiratkákat, füzeteket jelentetett meg. 1921 márciusában pedig még nagyobb fába vágta a fejszét, hiszen az *Egri Népiújság* kiadását is magára vállalta.³⁵ 1921 nyarán a cég emellett még egy kölcsönkönyvtárat is nyitott az Érsek utcában.³⁶

A szövetkezet elnöke Dutkay Pál³⁷ apát-kanonok volt, vezetőségében helyet foglalt több klerikus, mint például Kriston Endre,³⁸ valamint Breznay Imre lapszerkesztő is. A cég háromezer darab száz koronás üzletrészt adott ki.³⁹ A szövetkezet tudatosan arra törekedett, hogy a vidéki olvasókat is megszólítsa. A *Tudósító* ezért arra szólította fel a helyi egyházi előjáróságokat, hogy jelöljenek ki egy sajtófelelőst, aki a szövetkezet egri Propagandaboltjának közreműködésével az egész közösség számára beszerzi a megfelelő olvasmányokat.⁴⁰ A cég az országos sajtóból elsősorban a Bangha Béla-féle Központi Sajtóvállalat lapjait terjesztette, amelynek szervezését Szmrecsányi Lajos érsek is erőteljesen támogatta. Az együttműködést valószínűleg az is segítette, hogy a vállalat egyik vezető tisztviselője egy egri származású ügyvéd, Légmán Leó volt, aki

³⁰ KLESTENITZ 2010. 85–99.

³¹ *A keresztény sajtó ügyében!* Egri Népiújság, 1919. szeptember 30. 2.

³² Friedrich István (1883–1951): politikus. Károlyi Mihály és Berinkey Dénes kormányában a hadügyminiszter politikai államtitkára, majd 1919. augusztus 7. és november 24. között miniszterelnök.

³³ *Hajszát rendeznek a Népszava ellen.* Népszava, 1919. október 15. 2.

³⁴ Népszava, 1919. október 8. 5.

³⁵ *Az Egri Népiújság.* Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1921. április. 60.

³⁶ Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1921. június. 92.

³⁷ Dutkay Pál (1857–1944): pápai prelátus. 1880-ban szentelték pappá, 1904-től főesperes, 1905-től mesterkanonok, 1907-től címzetes apát, 1923-tól pápai prelátus, 1925–1943 között általános érseki helynök volt.

³⁸ Kriston Endre (1877–1960): 1899-ben szentelték pappá, 1914-től kanonok, 1919-től címzetes apát, 1923-tól segédpüspök, majd 1930-tól haláláig nagyprépost volt.

³⁹ *Egri Keresztény Sajtószövetkezet.* Egri Népiújság, 1919. szeptember 16. 2.

⁴⁰ *Hogyan kell vidéken kezdeni a propagandát?* Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1919. december. 144.

többször is megjelent a városban, hogy propagandát folytasson a Központi Sajtóvállalat érdekében.⁴¹

A Tudósító az 1920-as, 1930-as években

„Magyarországot csak a kereszténység mentheti meg, s [...] ez a kereszténység nem a luxus-kereszténység, hanem a templomlátogató, Isten parancsait megtartó kereszténység”⁴² – írta a *Tudósító* 1921 áprilisában. Mint ebből is látható, a lap szerzőinek számára a katolikus társadalmi kezdeményezések, a hívek megszervezése részben a keresztény-nemzeti felbuzdulás miatt tűnhetett fontosnak. Ugyanakkor a tágabb egyháztörténeti összefüggések szintén fontos szerepet játszhattak. A 19–20. század fordulója ugyanis a katolikus világegyházban elhozta a hívek második megfegyvelmezési hullámát: az egyház, válaszként a laicizálódási folyamatokra, arra törekedett, hogy egységesítse a hitgyakorlást, és – a modern kor eszközeit, így a sajtót is felhasználva – minden addiginál nagyobb mértékben rászorítsa sajtó tagjait tanításainak követésére.⁴³

Ezek a törekvések különösen az 1920-as években érhetők jól tetten a *Tudósító*ban, amely újra és újra rigorózan emlékeztette az olvasókat kötelezettségeikre, elsősorban az egyházi előírások pontos betartására. „*Bérmaszülők! Csak olyan imakönyveket vásároljatok, amelyekben az első lapokon ott van az egyházi jóváhagyás*”⁴⁴ „*Megemlékezzél arról, hogy május öt vasárnapján ott légy a búcsú-körmenetben!*”⁴⁵ – írták például 1926 májusában, júniusban pedig feltették a kényelmetlen kérdést: „Nem vagy-e hátralékos adósa lelkednek a húsvéti gyónással, a *Tudósító*nak az I. félévi díjjal?”⁴⁶ A direkt felszólítások mellett hasonló tartalmú, de közvetetten megfogalmazott üzenetet hordoztak a népies ízű elbeszélések is. Egy írás például egy lelkigyakorlatot végző idős férfi szavait tolmácsolta, aki töredelmesen bevallotta, hogy régebben templomkerülő volt. Idős korára viszont megtért, és most hűségesen teljesíti kötelességeit, havonta elvégzi a gyónást, minden vasárnap misére megy, sőt „*pénteken talán meg is fülna egy falat szalonnába*”.⁴⁷

A lap szerzői folyamatosan beszámoltak a közélet károsnak, illetve kedvezőnek ítélt jelenségeiről. Például hírt adtak arról, hogy a rendőrség megbüntetett egy varrónőt, aki a vasárnapi munkaszünet megszegésével dolgoztatta alkalmazottait, és azt is kilátásba helyezték, hogy – visszaesés esetén – az illető nevét nyilvánosságra fogják

⁴¹ LÉGMÁN 1919. 2.

⁴² P. Bangha Egerben. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1921. április. 58.

⁴³ Minderről részletesebben: ALTERMATT 2001.; ENYEDI 1998.; BLASCHKE 2000. 40–64.; KLESTENITZ 2010. 7–91.

⁴⁴ Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1926. május. 99.

⁴⁵ Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1926. május. 104.

⁴⁶ Kérdések. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1926. június. 115.

⁴⁷ „A boldogság szezonja” *Lelkigyakorlatozók vallomásai*. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1926. június. 115.

hozni, „*hogy az Egyház törvényeinek áthágóit kipellengérezzük*”.⁴⁸ Jó példaként számoltak be viszont egy bizonyos idős diósgyőri asszonyról, özvegy Beregi Jánosnéról, aki nagymisét mondatott a belügyminiszterért, miután értesült arról, hogy a miniszter rendeletet adott ki a káromkodás elleni harc jegyében.⁴⁹ Bátorították a klerus azon törekvését is, hogy a tevékeny világi hívek is bevonják a közösség felügyeletének munkájába, így például helyesléssel számoltak be arról, hogy a kilencezer főt ellátó miskolci felső plébánián utcabizalmi szervezet alakítottak, a bizalmi férfiak pedig a gondjaikra bízott körzet lakóit igyekeztek támogatni és ellenőrizni.⁵⁰

Hasonlóan a dualizmus korának egyházi közbeszédéhez,⁵¹ példaképként jelentek meg egyes külföldi országok katolikus hívei is: az 1926-os chicagói eucharisztikus világkongresszuson járt egri egyházmegyes pap, Pintér Pál⁵² például szinte rajongó lelkesedéssel írt az észak-amerikaiak körében tapasztalt rendkívüli előzékenységről, paptiszteletről, megállapítva: „*Itthoni katolikus testvéreink – még a jobbak is – igazán példát vehetnek amerikai katolikus testvéreinktől. Azok úgy gondolkoznak, beszélnek, cselekszenek és főként úgy élnek, mint igazi katolikusokhoz [...] illik.*”⁵³

A lap a felekezeti polémiákból is kivette a részét, amelyek az 1920-as évek közepétől egyre erősebben jelentkeztek.⁵⁴ Nagyrészt ezt a célt szolgálta a *Figyelő* című rovat, amely rendszeresen nyomon követte és kommentálta a protestáns sajtó állásfoglalásait. Az 1926 szeptemberéből származó, jellemző megállapítás szerint: „*Folyton fokozódó elkeseredéssel olvassuk a magyarországi kálvínisták lapját. Ezek a jó urak hatalmi mámorukban megfeledkeznek arról, hogy a csonkaország 8 millió lakosa közül 5 és fél millió katolikus, akinek vallási meggyőződését szinte napról napra oldalba rugdosni se nem keresztény, se nem hazafias cselekedet.*”⁵⁵

De a *Tudósító* nagy hangsúlyt fektetett az értelmiség megszólítására is, amely az egyház iránt hagyományosan tartózkodóbb magatartást tanúsított. Bangha Béla is intenzív kapcsolatokat ápolt Egerrel, ami a *Tudósító* oldalain is nyomon követhető. 1921 januárjában például egy cikk ismertette a Katolikus Férfiak Ligáját, amelyet Bangha alapított meg Budapesten. Ennek lényege az volt, hogy a tagok megfogadták, havonta legalább egyszer közösen járulnak a szentáldozáshoz. A szerző a jó példa követését ajánlotta.⁵⁶ Februárban közölte a lap Bangha Béla cikkét, amely részletesen foglalkozott a témával,⁵⁷ valamint néhány helyi előkelőség olvasói leveleit, amelyek szintén

⁴⁸ *A vasárnapi munkaszünet.* Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1927. február. 28.

⁴⁹ *Szentmise a belügyminiszterért.* Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1927. május. 69–70.

⁵⁰ *Utcabizalmi szervezet Miskolcon.* Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1926. október. 170.

⁵¹ KLESTENITZ 2017. 182–200.

⁵² Pintér Pál (1895–1977): plébános. 1919-ben szentelték pappá, 1931-ig kápláni és hitoktatói, ezt követően plébánosi állásokat töltött be.

⁵³ PINTÉR 1926. 162.

⁵⁴ GICZI 2009.

⁵⁵ *Figyelő.* Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1926. szeptember. 155.

⁵⁶ *Alakítsuk meg Egerben is a katolikus férfiak ligáját.* Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1921. január. 4–5.

⁵⁷ *Férfiak az Úr asztalánál.* Az Egri Kath. Egyházi Tudósító számára írta Bangha Béla SJ. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1921. február. 17.

támogatták az elképzelést.⁵⁸ A márciusi szám a Szmrecsányi érsek aláírásával ellátott cikkel kezdődött, amely szintén ajánlotta a katolikus értelmiségi férfiaknak a Liga megalapítását.⁵⁹ Emellett egy hír közölte, hogy Bangha hamarosan konferenciabeszédeket fog tartani a ferences templomban.⁶⁰ Áprilisban a *Tudósító* már a Katolikus Férfiak Ligájának helyi megalakulásáról adhatott hírt, és a címoldalán közölte Bangha levelét, eszerint: „bizonyos aggodással, hogy ne mondjam, kedvetlenül jöttem Egerbe; valahogy attól tartottam, hogy ilyen kisebb helyen az emberi félelem egyfelől, másfelől a szokásos izgatás az egyház ellen sokakat vissza fog tartani attól, hogy a katolikus gondolatot megértsék [...] Örvedetesen csalódtam.”⁶¹ A jól megtervezett, tudatosan végigvitt reklámkampány tehát eredménnyel járt.

Az értelmiségiek hitélete a későbbiekben is fontos téma maradt: 1926-ban például a lap arról írt, hogy hat évvel a forradalmak után is azt kell tapasztalni, hogy „*népünk nagyobb részének ajakán a kereszténység csak jelszó maradt, a magyar nem a kereszt erejével akarta hazája régi épességét visszaszerezni, hanem a kereszt nevében akarta önző céljait kielégíteni. Pedig keresztény világnézet és a lelkek belső megszentülése nélkül magyar boldogságról szó sem lehet. A benső lelkiélet pedig az Oltáriszentség szeretetében, a gyakori szentáldozásban gyökerezik.*”⁶²

A *Tudósító* – Bangha Béla szavait visszhangozva – gyakran intette olvasóit arra is, hogy az öntudatos katolikusok csak katolikus politikai lapokat olvasnak, és arra figyelmeztetett, hogy immáron országos és helyi szinten is elérhetőek a versenyképes, minőségi keresztény sajtótermékek.⁶³ Ennek az igyekezetnek azonban semmilyen eredménye nem volt: 1923-ban a lap hasábjain arról panaszkodtak, hogy a Központi Sajtóvállalat két napilapja mindössze napi 136 példányban fogy el Egerben.⁶⁴ 1927-ben pedig botrányos esetként számoltak be arról, hogy egy kongreganista a liberális orgánumnaként kárhözhatott *Pesti Hírlapot* olvasta a Liceum előtt, állítólag megbotrányoztatva ezzel a jámbor járókelőket. A lap ebben annak bizonyítékát látta, hogy a keresztény gondolat sokszor csak felszínesen érintette meg a híveket, és ezért a katolikus öntudat erősítését követelte.⁶⁵ Bangha Béla a *Tudósító* számára írt cikkében egy év múlva hangot adott annak a reményének, hogy „*azért az öntudatra ébredt és a zsidó-protestáns jármot megunt katolikusok lassan mégis fel fognak támadni s mind többen és mind nagyobb lelkesedéssel csatlakoznak a becsületes, hazafias katolikus sajtó köré!*”⁶⁶

⁵⁸ Hozzászólások a Katolikus Férfiak Ligájának megalakulásához. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1921. február 17. 22–24.

⁵⁹ Lajos, érsek: Főpásztorunk szól a katolikus férfiakhoz. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1921. március. 34.

⁶⁰ Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1921. március. 37.

⁶¹ BANGHA 1921. 49.

⁶² ANTAL 1926. 126.

⁶³ Sajtóvasárnap volt. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1922. november. 158.

⁶⁴ A jó újságért. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1923. december. 173.

⁶⁵ Figyelő. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1927. július–augusztus. 112.

⁶⁶ BANGHA 1928. 134.

Az új médium, a rádió megjelenése és elterjedése szintén állásfoglalásra sarkallta a *Tudósítót*: a rádió ugyanis protestáns istentiszteleteket is közvetített, ezek hallgatásáról pedig az egyházjog szellemében⁶⁷ igyekeztek nyomatékosan eltanácsolni a hívőket, mintegy megvédve őket ezzel a teológiai tévedésektől.⁶⁸ Az állásfoglalás mögött ismét kimutatható Bangha Béla szellemi körének hatása, hiszen a befolyása alatt álló *Magyar Kultúra* szintén azt mutatja, hogy az integralisták a rádiót leginkább felekezeti szempontból látták veszélyesnek: „*a mai állapot egyszerűen annyi, mint túlzó protestáns propaganda az állami rádió révén*”.⁶⁹ 1928 januárjában a *Tudósító* arra bízta olvasóit, írjanak a Rádió vezetőségének, kérve, hogy minden vasárnap, rendszeresen szerepeljen katolikus szentmise-közvetítés a programban.⁷⁰

A lap szerkesztői a klérus fiatalabb nemzedékéből kerültek ki, és viszonylag gyakran váltották egymást, amint fontosabbnak tartott megbízáshoz jutottak. Petró Józsefet 1921 szeptemberében Vízy Miklós⁷¹ váltotta, aki erős hitvédelmi és erkölcstani érdeklődést tanúsított. Őt 1923 szeptemberében Rubovszky Ferenc,⁷² majd 1925 februárjában Farkas István váltotta.⁷³ A példányszámokról sajnos nem tudunk sokat: 1921 júliusában egy cikk arról írt, hogy a *Tudósítót* „harmadfélezer” család olvassa rendszeresen.⁷⁴ Az előfizetők ráadásul a jelek szerint nem is voltak igazán elkötelezettek: 1923-ra a lap a hanyag fizetések miatt anyagi válságba kerül. Rubovszky ekkor mentő ötletként „*az addigi nehézkes postautalvány helyett a kényelmes és díjtalan csekklap befizetést vezette be, amit az Egri Egyházmegyei Pénztár a mai napig hálára kötelező előzékenységgel ingyen kezel*”⁷⁵ – írták 1926-ban.

A harmincas években a *Tudósító* átalakult: a kiadást az Egervárosi Plébánia Hivatal vette át. A lap ekkortól új, korszerűbb formátumban jelent meg, és több új rovat indult, elsősorban az értelmiség megnyerése érdekében. Az előfizetési díjat ugyanakkor 4-ről 3 pengőre szállították le, valamint, új megrendelők szerzése reményében, 500 mutatószámot küldetek szét a hitbuzgalmi és társadalmi egyesületek tagságának.⁷⁶

A lap hasábjain az új koncepciót követve megszorodtak a hosszadalmas elméleti eszme-futtatások, amelyek az egyház valós helyzetének tisztázását sürgették. 1935-ben

⁶⁷ KÁNONJOGI KÓDEX

⁶⁸ *Figyelő*. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1926. július–augusztus. 139.

⁶⁹ *Panasz a rádióra*. Magyar Kultúra. XV. évf, 1928/23. 482.

⁷⁰ *Kérelem a katolikus rádiózó közönséghez*. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1928. január. 7.

⁷¹ Vízy Miklós (1926–1971): kanonok. 1917-ben szentelték pappá, 1921-től az egri papnevelde tanára lett, majd az érseki udvarban töltött be funkciókat. 1934-ben kanonok, 1944-ben az egri főplébánia plébánosa lett.

⁷² Rubovszky Ferenc (1893–1964): esperes. 1918-ban szentelték pappá, 1923-tól teológiai tanár, 1938-tól ózdi esperes-plébános volt.

⁷³ FARKAS 1926. 19.

⁷⁴ *Gárdonyi Géának*. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1921. július. 106.

⁷⁵ FARKAS 1926. 19.

⁷⁶ Az Egri Kath. Egyházi Tudósító. Eger, 1933. január 8. 5.

például Kovács Sándor,⁷⁷ az Actio Catholica országos titkára arról írt, hogy a katolikus tömegek közönyösek, mivel a vezetőség a múltban nem kívánt tőlük mást, mint szorgalmas templomba járást, gyónást, áldozást, egyszóval a katolikus élet megnyilvánulásainak okvetlenül szükséges kellékeit. Mindez azonban azzal a következménnyel járt, hogy „nem nevelődött ki a mi embereinknél olyan szellem, mely a katolikus lelkiség kiáradását és a másokra való erős ráhatását eredményezte volna”. Kovács úgy vélte, hogy a gyakran megrendezett katolikus tömegesemények, a diadalmas ünnepek még a felelős vezetőket is megtévesztették, akik elhitték, hogy virágzik a hitélet – noha ez valójában nem így volt. Önkritikus véleménye szerint „Nem mertünk jó orvos módjára a való tényekkel számot vetni s egy-egy egyházközség igazi képének, tényleges helyzetének megismerésétől húzódoztunk. Az a cél vezetett bennünket állandóan, hogy a tények megszépítésével inkább lelkesedést és bizalmat keltsünk, ahelyett, hogy bátran szembenézni mertünk volna a tényekkel.” Ezért azt sürgette, hogy az egyház végre ismerje meg a hívek körében uralkodó valódi állapotokat, hiszen az igazi hitéleti reneszánsz megteremtésének legelső feltétele a reális helyzetkép megalkotása.⁷⁸

Erre rímelve az egri klerikus, Székely László⁷⁹ arról írt, hogy a helyi földműves nép erős ellenszenvet tanúsít az egyházi ügyekkel szemben. A többség „legfeljebb családi hagyományaiból és haladni nem akaró, tespedt konzervativizmusból tagja csak a katolikus egyháznak”, vélte. Székely népiskolai tanítványaitól rengeteg információt szerzett arról, mit is gondolnak valójában a szüleik: például azt, hogy az egri normát, a szegénygondozó rendszert csak azért vezették be, mert az remek üzlet az egyháznak; a városban azért nincs élénk üzleti forgalom, mert a papok nem akarták, hogy a vasút kettévágja az egyházi földeket, ezért most a fővonal haszna Mezőkövesdet gyarapítja; a város nagy adósságait pedig a papok csinálták. Székely a probléma fő okát az egységesen irányított katolikus közvélemény hiányában látta. „Azt mondhatná valaki: hisz itt a Kat. Tudósító! Igaz, a közvélemény fegyverei a kezünkben vannak. Azonban – sajnos – csak a mi kezünkben, mert a hóstyák népe nem igen forgatja őket. Pedig sajtó nélkül nehéz közvéleményt formálni” – írta. Ezért azt javasolta, hogy az egyházi egyesületeket használják fel egységes helyi közvélemény megteremtésére, valamint gondoskodjanak a helyi sajtó nagyszabású elterjesztéséről.⁸⁰

A katolikus társadalomszervezési kísérletek összehangolása és egységesítése érdekében létrehozott ernyőszervezet, az Actio Catholica vezetősége szintén kiemelt célt látott az egyszerű hívek, különösen a falusi néprétegek megszólításában.⁸¹ Mihalovics Zsigmond,⁸² a szervezet egyik vezetője 1936-ban publikált egy cikket a *Tudósító*ban,

⁷⁷ Kovács Sándor (1893–1972): megyéspüspök. 1915-ben szentelték pappá, a váci püspöki aulában töltött be tisztségeket, majd 1928-ban Kecskemét plébánosa lett. 1944-ben szombathelyi püspökké nevezték ki.

⁷⁸ KOVÁCS 1935.

⁷⁹ Székely László (1897–1956): plébános. 1920-ban szentelték pappá, ezután kápláni és hittanári feladatokat látott el. 1924-ben egyházbizományi doktorátust szerzett. 1925–1944 között internátusigazgató is volt.

⁸⁰ SZÉKELY 1935. 19–20.

⁸¹ GIANONE 2010.

⁸² Mihalovics Zsigmond (1889–1959): kanonok. 1914-ben szentelték pappá, 1924-től Budapest-Herminamező plébánosa, 1933-ban az Actio Catholica országos igazgatója lett.

amely azt hangoztatta, hogy végre bizalmat kell építeni a falu népe és az értelmiség között.⁸³ Közi-Horváth József⁸⁴ úgy vélte, hogy a magyar falu elvesztette hagyományait, immár a külváros jellegét ölti. A politikusok ugyanakkor óriási érdeklődést tanúsítanak iránta, és hatalmas verseny indult meg világnézeti és politikai meghódításáért. Ebben a katolikusoknak is részt kell vennie, „mert az Actio Catholicának szent meggyőződése, hogy egyház és haza számára egyaránt életkérdés, a magyar és katolikus jövő kérdése a magyar falu világnézeti és szociális megmentése”.⁸⁵

A Tudósító utolsó éve: kísérlet a nép megnyerésére, 1940–1944

A folyamatok azonban a kívánttal éppen ellentétes irányba haladtak: a *Tudósító* hullámvölgybe került, olyannyira, hogy 1939-ben megjelenése egész évben szünetelt. Az újraindítás Pétery József nevéhez fűződik, aki plébánosként 1940-ben vette át újra a *Tudósító* szerkesztését. A lap szerkesztését formálisan egészen 1943 őszéig ő látta el, annak ellenére, hogy 1942-ben váci püspökké nevezték ki – ekkor ugyanis lapszerkesztéssel már csak a Sajtókamara tagjai foglalkozhattak, a tagság megszerzése utódai számára pedig lassan ment. Pétery a szerkesztés munkáját ideiglenesen átadta Malatidesz Mihálynak, amit 1943 szeptemberében Marnó Gyula vett át.⁸⁶

Pétery 1940-ben alaposan megreformálta a *Tudósítót*. Első lépésként a lap árát jelentősen csökkentette, ezután egy évre házhozzállítással együtt mindössze 80 fillérbe – azaz, mint a reklámok hangsúlyozták: hat tojás árába – került. A kiadvány külleme is megváltozott, és a napilapokra jellemző formátumban jelent meg.⁸⁷ Pétery leírása szerint: „Idáig a *Tudósító* füzet alakban jelent meg és inkább csak a belvárosban olvasták. A szerkesztők, jómagam is, ezelőtt húsz esztendővel, inkább a tanult ember igényeit tartották szem előtt. Mi most ezt az új *Tudósítót* elsősorban az egyszerű nép számára szerkesztjük. A tanult embereknek van úgyis elég folyóiratuk, van több társaskörük, hol bőven ellátják őket olvasnivalóval. Viszont a földműves néposztálynak nem sok ideje, alkalmá van az olvasásra. Ezért úgy akarjuk készíteni a lapot, hogy a hóstyák derék, vallásos népe megszeresse.”⁸⁸ A szerzők ezután valóban gondosan elkerülték az 1920-as évek erősen paternalista hangvételt, és még némi önkritikát is gyakoroltak. A *Tudósító* „nem parancsolgatni akar, nem szidni, megalázni embereket, hanem az evangéliumi igazság fáklyájával világítani, a tudatlanság és a kétely homályát elosz-

⁸³ MIHALOVICS 1936. 116.

⁸⁴ Közi-Horváth József (1903–1988): lelkész, politikus. 1927-ben szentelték pappá, 1935-től az Actio Catholica országos titkára, 1939–1945 között keresztény párti programmal Győr országyűlési képviselője.

⁸⁵ DR. KÖZI-HORVÁTH 1936. 117.

⁸⁶ *A Tudósító szerkesztését*. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1943. március. 18.

⁸⁷ *Tudnivalók a Tudósítóról*. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1940. január. 11–12.

⁸⁸ *Tudnivalók a Tudósítóról*. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1940. január. 11–12. Kiemelések az eredetiben.

latni...”⁸⁹ – írták például 1942-ben. A *Tudósító* továbbra is igyekezett orientálni az olvasókat, ám ezt jóval tapintatosabb stílusban tette, mint korábban. Az új, népiesebb, közérthetőbb hangvételre való törekvést jól mutatja a lap egyik legelső önreklámja:

„Mit tegyünk, ha tudomásunkra jut, hogy szomszédainknak nem jár a Tudósító?
Rögtön menjünk át hozzájuk és magyarázzuk meg nekik, mennyire szükséges ez a lap minden családban.

Miért szükséges?

Mert ez a lap közli egészen pontosan, melyik templomban *mikor vannak a szentmisék, prédikációk és más istentiszteletek.* Ez tájékoztat *az egyesületek programjáról.* Szép *történeteket* közöl, amiket családokban fel lehet olvasni. Hitéleti *híreket* hoz. *Egyetértést, békét hirdet* a családokban és a társadalomban. Küzd *a szociális igazságért, a jobb megélhetésért, a méltányos munkabérért.* Időnkint jó katolikus könyveket ajánl. Egy kis humort is nyújt. (Bocsánat, ha talán a vicceink rosszak.)⁹⁰

A szerkesztőség igyekezett haladni az idővel: így például rendszeresen közzétette az Actio Catholica filmkritikáit, amelyek aszerint javasolta az egyes filmek megtekintését, hogy azok véleménye szerint katolikus szempontból mennyire minősültek elfogadhatóak.⁹¹ A lap emellett, reagálva a világháborús körülményekre, propagandát folytatott a katolikus társadalomszervezés újabb, népszerű szervezetei, elsősorban a Katolikus Agrárifjúsági Legényegyesületek Országos Testülete, a Katolikus Asszonyok és Lányok Szervezete és az Egyházközségi Munkásszakosztályok mellett,⁹² valamint igyekezett erősíteni a társadalmi szolidaritást, például felszólította arra a tehetősebbeket, hogy a névnapjuk ünneplésére szánt pénzt inkább ajánlják fel a szegények javára.⁹³ Ahogy az egyik szerző írta: „*A bajok dandárja nem a hidegtől, fagytól, égháborútól, földrengéstől jön, hanem emberektől, kik gyötrik egymást és akadályozzák a jóban. Mindent maguknak kívánnak. Ennek a sok, evilági szenvedésnek soha vége nem lesz, ha többet követelünk mástól, mint amit mi magunk adni hajlandók vagyunk.*”⁹⁴

Tulajdonképpen a lap alacsonyán tartott ára szintén eszköz volt ennek a célnak a szolgálatában: mindazok a tehető emberek, akik vállalták, hogy legalább két pengőt adnak az előfizetését, a megkapták a Tudósító Barátja címet, és nevüket közzétették. Sőt az 1940. évi első szám 250 pengős nyomdaköltségét teljes egészében egy világi katolikus vállalta magára.⁹⁵ Az alacsony ár egyben új érv volt a plébánosok kezében,

⁸⁹ *A Tudósítóról.* Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1942. január. 7.

⁹⁰ „*Mit tegyünk, ha tudomásunkra jut, hogy szomszédainknak nem jár a Tudósító?* Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1940. január. 9. Kiemelések az eredetiben.

⁹¹ *Az Actio Catholica filmkritikája.* Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1941. október. 6.

⁹² PETRÓ 1940. 48.

⁹³ PETRÓ 1941.

⁹⁴ KISS 1941.

⁹⁵ *Tudnivalók a Tudósítóról.* Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1940. január. 11–12.

amellyel a híveket a lap állandó járatására buzdíthatták. „Azokat a családokat azonban, melyeknek nem jár ez az olcsó Tudósító, nem tekinthetjük jó katolikusoknak, mert hiszen a legcsekélyebb érdeklődés sincs bennök szent hitők és vallásuk eseményei iránt” – intett a *Tudósító* 1940-ben.⁹⁶ Az is változást jelentett, hogy a hátralékos előfizetói díjakat a Jézus Szíve Asszonyiszövetség csoportvezetői hajtották be – egy hatgyermekes családjának például egymaga 120 pengőt szedett be.⁹⁷ Az előfizetési díjak így a közösségi ellenőrzés eszközeként is működtek. Az újtások valóban be is igazolták a várakozásokat, hiszen a példányszám, legalábbis a lap közlése szerint, 1940 tavaszára megháromszorozódott.⁹⁸ A vállalkozás azonban – üzleti értelemben – még így sem vált nyereséggé: csak a felülfizetéseknek volt köszönhető, hogy az 1941-es évet mindössze tíz pengő 35 fillér veszteséggel zárták.⁹⁹

A megújult *Tudósító* tehát a régi programot, a katolikusok társadalmi tömörítését fogalmazta meg újra, ami a szélsőjobboldali nyilas mozgalmak megerősödése miatt is igen aktuálissá vált. Az 1940. évi első számban a szerkesztő fel is hívta a figyelmet egy új állandó illusztrációra, az oldalképre, amely a kereszttel ékesített egri minaretet ábrázolta. Ez a kép – szándéka szerint – arra utalt, hogy „*a török mecset félholdja, vagyis a pogányság felett diadalmaskodik a boldogító fényt sugárzó kereszt. A béke, boldogság, megelégedés galambjai csak a szent kereszt fényétől táplálva tudnak felfelé emelkedni, tanulságul azoknak, akik ma is a pogányság feltámasztásával vagy utánozgatásával akarják az embereket boldogítani.*”¹⁰⁰

A *Tudósító* ezután következetesen fellépett az antiklerikális propagandával szemben, például cáfolta az egyház „*mesés gazdagságáról*” szóló nézeteket, és felhívta az olvasók figyelmét arra, hogy az egyház működését vagyonának esetleges államosítása után a hívektől érkezett adományokból kellene fedezni.¹⁰¹ A szerzők azonban nem nevesítették az újpogányság képviselőit, és csak általánosságban léptek fel az általuk hangoztatott jelszavak ellen. Így volt ez a *Tudósító* legutolsó számában is, amely 1944 októberében jelenhetett meg. Ez egy meg nem nevezett fővárosi lap cikkével szállt vitába, amely elítélte a katolikusok által tartott engesztelő-vezeklő összejöveteleket, mondván, hogy a „*nyavalygós*” engesztelések és „*esztelen*” búcsújárások a magyarság erejét csökkentik. A *Tudósító* szerzője ezért arra kérte az olvasókat, hogy jöjjenek el ezután is az engesztelésekre, és imádkozzanak mindazokért, akik „*e legszentebb katolikus és egyben magyar ügyet meg nem értik, sőt kigúnyolják*”.¹⁰² A kérés azonban, mint azt ma már tudjuk, ekkor sajnos megkésett volt, hiszen 1944. október 15-én Horthy Miklós kormányzó kiugrási kísérlete kudarccal zárult, amit a nyilas rémuralom

⁹⁶ *Szerkesztői üzenetek*. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1940. június. 46.

⁹⁷ *Tudósítás a Tudósítóról*. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1941. december. 72.

⁹⁸ „A jó keresztény és jó magyar áldozatos lélekkel segítségére siet a bajbajutottaknak.” Szociális lelkületre buzdította az egri híveket dr. Petró József kanonok-plébános az egri egyházközség képviselőtestületi gyűlésén. Eger, 1940. április 3. 3.

⁹⁹ *Olvasóink szeretete tartja fenn a Tudósítót*. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1942. február. 12.

¹⁰⁰ *Tudnivalók a Tudósítóról*. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1940. január. 11–12.

¹⁰¹ *Mennyi egy egri kanonok jövedelme?* Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1940. húsvét. 30.

¹⁰² VÍZ 1944. 49.

hónapjai követtek. A *Tudósító* azonban ekkor már nem jelenhetett meg, és 1945 után, a gyökeresen megváltozott sajtópolitikai viszonyok között sem történhetett meg az újraindítása.¹⁰³

Összegzés

Az elmondottak alapján az *Egri Kath. Egyházi Tudósítót* a katolikus reneszánsznak nevezett korszak jellegzetes regionális sajtótermékének tarthatjuk. Az érsekség központjában megjelenő kiadvány túlnyomórészt klerikus szerzői és egymást viszonylag gyorsan váltó szerkesztői arra törekedtek, hogy az állandó híráramlás megteremtésével, a napi események szigorúan egyházas szellemben történő megítélésével orientálják az olvasókat, ezáltal mintegy kiterjesszék a plébániák és a szószékek hatókörét, és megkíséreljék a hívek felfogását a korszerűnek tartott eszközök segítségével befolyásolni.

A Bangha Béla jezsuita szerzetessel, illetve az Actio Catholica vezetőivel fenntartott szoros kapcsolatok azt mutatják, hogy az egriek igyekeztek bekapcsolódni az országos katolikus sajtómozgalom tevékenységébe, megteremtve ezáltal az országos katolikus nyilvánosság megerősítésének lehetőségét. Már maga az a tény, hogy a *Tudósító* az egész korszakban – az 1939-es leállástól eltekintve – megjelent, jelzi, hogy a helyi klérus elitje valóban elsőrangú problémaként kezelte az egyházi nyilvánosság ügyét. A lap egyes irányváltásai, elsősorban az 1940-es átalakítás, a korábbi elitista-értelmiségközpontú szerkesztésmód meghaladására tett kísérlet pedig azt mutatja, hogy a szerkesztőség felismerte korábbi munkájának korlátait és képes volt a reformokra a teljes hívő közösség megszólításának érdekében. A *Tudósító* tehát arra törekedett – hasonlóan például a kortárs protestáns sajtó sok képviselőjéhez¹⁰⁴ –, hogy újrafogalmazza és népszerűsítse a katolikus identitás legfontosabb elemeit. Annak felméréséhez azonban, hogy az itt bemutatott munka a realitások fényében mennyire is ítélnélhető sikeresnek, szükséges lenne további vizsgálatokra, a korszakban kiadott többi egyházmegyei sajtótermék alaposabb megismerésére.

¹⁰³ PAÁL 2015. 255–363.

¹⁰⁴ Erről részletesen lásd: KISS 2014. 81–98.

Felhasznált források és szakirodalom

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár

KÁNONJOGI KÓDEX = Kánonjogi Kódex X. Pius pápa parancsára összeállítva, XV. Benedek pápa engedélyével kihirdetve. Előszóval, a források jegyzékével, név- és tárgymutatóval ellátva Gasparri Péter bíboros által. Kézirat gyanánt. 498.

ALTERMATT, URS: A katolicizmus és a modern kor. A svájci katolicizmus 19. és 20. századi társadalom- és kultúrtörténete. Budapest, 2001.

ANTAL ALADÁR: A gyakori szent áldozásról. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1926. július–augusztus. 126.

BANGHA BÉLA: Férfiak az Úr asztalánál. Az Egri Kath. Egyházi Tudósító számára írta SJ. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1921. február. 17.

BANGHA BÉLA: Mi katolikusok és a sajtó. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1928. október. 134.

BLASCHKE, OLAF: Das 19. Jahrhundert: Ein Zweites Konfessionelles Zeitalter? Geschichte und Gesellschaft, 2000/1. 40–64.;

BUZINKAY GÉZA: Politika és ideológiák igájában (1918–1948). In: BUZINKAY GÉZA–KÓKAY GYÖRGY–MURÁNYI GÁBOR: A magyar sajtó története. Budapest, 1994.

ENYEDI ZSOLT: Politika a kereszt jegyében. Egy politikai szubkultúra természetrajza. Budapest, 1998. In: BLASCHKE, OLAF: Das 19. Jahrhundert: Ein Zweites Konfessionelles Zeitalter? Geschichte und Gesellschaft, 2000/1. 40–64.

FARKAS ISTVÁN: Tíz év. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1926. január. 18–19. 18.

GERGELY JENŐ: A keresztényszocializmus Magyarországon 1903–1923. Budapest, 1977.

GIANONE ANDRÁS: Az Actio Catholica története Magyarországon 1932–1948. Budapest, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, 2010.

GICZI ZSOLT: A katolikus–protestáns egyházi kapcsolatok fő vonásai a Horthy-korszak Magyarországon. PhD-értekezés. Budapest, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, 2009.

JÓZSEF FARKAS: A magyar Tanácsköztársaság sajtója. Budapest, 1969.

KLESTENITZ TIBOR: Prohászka Ottokár egyháztörténeti szerepe a „második felekezeti-képződési korszak” elméletének fényében. In: MÓZESSY GERGELY–PESTINÉ PAICS MARIANNA–SMOHAY ANDRÁS (szerk.): A Székesfehérvári Egyházmegye ünnepi névtára. Székesfehérvár, 2010. 7–91.

KISS RÉKA: Identitásépítés a magyar református sajtóban a XX. század első felében. A Református Figyelő példája. In: Paál Vince (szerk.): A sajtó kultúráközvetítő szerepe 1867–1945. Tanulmányok. Budapest, 2014. 81–98.

DR. KISS ISTVÁN: Törődjünk egymással. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1941. január. 6.

- KLESTENITZ TIBOR: A tördőfés és az újságírók. Sajtóellenesség a keresztény-nemzeti kurzus éveiben, 1919–1922. Médiakutató, 2010/2. 85–99.
- KLESTENITZ TIBOR: A katolikus sajtómozgalom Magyarországon 1896–1932. Budapest, 2013.
- KLESTENITZ TIBOR: „Hódító katolicizmus.” Az első világháború és a katolikus sajtó fejlődése Magyarországon. Vigilia, 2015/5. 340–349.
- KLESTENITZ TIBOR: Mindszenty József, a katolikus sajtó harcosa. Vasi Szemle, 2015/5. 763–769.
- KLESTENITZ TIBOR: „Az anyaszentegyház Amerikában imponált nekem legjobban.” Prohászka Ottokár képe az Egyesült Államokról. In: MÓZESSY GERGELY (szerk.): Prohászka-tanulmányok, 2015–2017. A Székesfehérvári Egyházmegye Prohászka-konferenciáinak előadásai. Székesfehérvár, 2017. 182–200.
- KOVÁCS SÁNDOR: Katolikus ébredés. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1935. január. 6–7.
- KÓSA LÁSZLÓ: A vallási közönyösség növekedése Magyarországon a 19. század közepén. In: KÓSA LÁSZLÓ (szerk.): Egyház, társadalom, hagyomány. Societas et ecclesia I. Debrecen, 1993.
- KÖZI-HORVÁTH JÓZSEF DR.: Az Actio Catholica faluprogramjának jelentősége. Katholikus Tudósító, 1936. október. 117.
- LÉGMÁN LEÓ: A Központi Sajtóvállalat Rt. Egri Népújság 1919. szeptember 5. 2.
- MIHALOVICS ZSIGMOND: Amire leginkább van szükség. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1936. október. 116.
- NYISZTOR ZOLTÁN: Bangha Béla élete és műve. Budapest, 1941.
- PAÁL VINCE (szerk.): A sajtószabadság története Magyarországon. Budapest, 2015.
- DR. PETRÓ JÓZSEF: „Szabad vagyok tehát?” Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1919. szeptember. 88.
- DR. PETRÓ JÓZSEF: A plébánia legfőbb gondja. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1940. szeptember. 48.
- PETRO KÁLMÁN DR.: Váltasuk meg névnapunkat a szegények javára. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1941. január. 4.
- PINTÉR PÁL: Amerikai katolikusok áldozatkészsége és paptisztelete. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1926. október. 162.
- SIPOS BALÁZS: Sajtó és hatalom a Horthy-korszakban. Politika- és társadalomtörténeti vázlat. H. n., Argumentum, 2011. 43–57.
- SZÉKELY LÁSZLÓ DR.: Egységes kat. közvéleményt! Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1935. február. 19–20.
- SZÜGYI TRAJTLER GÉZA: Breznay Imre. Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1944. március. 15. 15.
- VÍZY MIKLÓS DR.: Gyengeség vagy erő? Egri Kath. Egyházi Tudósító, 1944. október. 49.